

BARDZIEJ BYĆ CZY WIĘCEJ MIEĆ?

/karta pracy dla ucznia/

- Czego Panią nauczyła ta powódź?
- ... /chwila milczenia/ ... Pokory.
- Co w życiu jest najważniejsze?
- Rodzina.
- Co chciałby Pan przekazać innym?
- Że wartości materialne nie są najważniejsze.

/fragment rozmowy z powodzianami z woj. lubelskiego, którzy utracili domy i dobytek w trakcie powodzi w 2010 roku/

Ćwiczenie

1. Za pieniądze możesz kupić, np.:

- zegar, ale nie czas,
- książkę, ale nie wiedzę,
- dom, ale nie ciepło domowe,
- seks, ale nie miłość,
- lekarza, ale nie zdrowie...

/fragment tekstu krążącego w internecie/

Czego jeszcze nie można kupić za pieniądze? Dokończ wypowiedzi, wypełniając wy kropkowane miejsca własnymi odpowiedziami.

- ...
- ...
- ...

2. Przeczytaj podane myśli:

Dobrze jest żyć, ale jeszcze lepiej żyć dobrze /Sokrates/.

Miłość jest jedyną rzeczą, która się mnoży, jeśli się ją dzieli /Albert Schweitzer/.

Nie jest bogaty ten, co dużo ma, ale ten, kto dużo daje.

/Erich Fromm, „O sztuce miłości”/

Nie jest ważne ile dajemy, ważne jest, ile miłości wkładamy w to, co dajemy

/Matka Teresa z Kalkuty/

Wszystkie zacytowane myśli wypowiedziane zostały przez ludzi, którzy swoją egzystencję umieli przeżywać na poziomie *bardziej być*. **Dopisz nową myśl, która wyrażałaby trafnie ten sposób życia. Możesz sam być jej autorem lub dokonać wyboru spośród dorobku znanych Ci twórców i dostępnych Ci źródeł.**

.....
.....
.....

3. Przeczytaj fragment tekstu, będący rodzajem świadectwa.

W moim dawnym życiu miałem pieniądze, władzę i pozycję, ale tak naprawdę pragnąłem wolności, która oznacza m.in. odrzucenie nienawiści, uprzedzeń i żądy zemsty. /.../ Teraz nie chciałbym przyłożyć ręki nawet do śmierci terrorysty.

/Musab Hasan Jusuf, „Syn Hamasu”¹/

Zacytowane zdania pochodzą z poruszającej książki, którą napisał były terrorysta, syn jednego z założycieli palestyńskiej organizacji terrorystycznej *Hamas*. Jej autor przeszedł na stronę swych wrogów, choć nie uczynił tego ani dla pieniędzy, ani z powodu tortur. Został izraelskim szpiegiem. Motywy swego postępowania przedstawia w sensacyjnej i wielowątkowej książce. Zawiera ona zarówno wnikliwe opisy fundamentalizmu islamskiego, jak i subtelne rozważania o powolnej duchowej przemianie, którą przechodzi jako agent i praktykujący muzułmanin. Warto sięgnąć po tę niezwykłą książkę, która jest mocnym świadectwem, że w każdym człowieku być może zwyciężyć nad *mieć*.

4. A oto jeszcze jedno ciekawe świadectwo, pochodzące z wywiadu z człowiekiem, który osiągnął i sukces, i pieniądze.

- Po sukcesie Skype'a stał się pan milionerem. Czy to prawda, że najtrudniej jest zarobić pierwszy milion?

- Prawdopodobnie tak (śmiech). Jednak tworząc ten program, nigdy nie myślałem, w jaki sposób będzie można zbić na nim pieniądze. Myślę zresztą, że tak było w przypadku wszystkich firm internetowych, które dziś odnoszą sukcesy: eBay, Google czy Yahoo!, a także Billa Gatesa. **To, co napędzało założycieli tych firm, to bardziej dążenie do zmiany zastanego stanu rzeczy niż pieniądze.**

Kto jest autorem tych słów (podaj jego imię i nazwisko)?

.....

Zadanie domowe (proszę wybrać przynajmniej jedno polecenie)

1. Korzystając z dostępnych Ci źródeł poszukaj informacji o jednej z następujących postaci i przygotuj o niej notatkę: Albert Schweitzer, Erich Fromm, Matka Teresa z Kalkuty.

2. Czy znane Ci są historie innych ludzi podobne do podanych wyżej przykładów (Albert Schweitzer, Erich Fromm, Matka Teresa, Musab Hasan Jusuf, założyciel Skype'a) którzy w trakcie swojego życia odkryli wartość postawy bardziej być? Zredaguj o takiej osobie artykuł o objętości do jednej strony standardowego wydruku komputerowego.

3. Zastanów się, co mógłbyś (mogłabyś) uczynić dla innych w ciągu najbliższych dni. Podejmij postanowienie, aby to pragnienie dobra wprowadzić w życie. Jego spełnienie byłoby aktem potwierdzającym, że Ty również potrafisz żyć na poziomie *bardziej być*, a nie tylko *więcej mieć*.

Za tydzień sprawdź lub napisz, czy udało Ci się zrealizować swoje postanowienie.

¹ Wydawnictwo *Etos Media*, Wrocław 2011.

Dlaczego lepiej jest „bardziej być” niż „więcej mieć”?

Istnieją dwa style życia: „bardziej być” i „więcej mieć”. W jaki sposób można uzasadnić słuszność wyboru postawy „bardziej być”?

- 1) Dobra należące do porządku „bardziej być” są trwałe, nie można ich utracić. Dobra z porządku „więcej mieć” są nietrwałe, łatwo można je utracić, np. choroba, kradzież, pożar, powódź mogą pozbawić ludzi całego majątku, dorobku całego życia.
- 2) Te pierwsze dobra czynią człowieka wewnętrznym wolnym. Te drugie często uzależniają człowieka od siebie. Człowiek chce mieć więcej niż miał i mieć więcej od innych. Ta pogoń za pomnażaniem stanu posiadania nie ma końca, człowiek się w niej zatracza. W końcu staje się niewolnikiem rzeczy. Zamiast panować nad nimi, to one zaczynają nad nim panować.
- 3) Człowiek żyjący w świecie wartości moralnych nie zazdrości innym i nie boi się, że utraci to, kim jest. Człowiek należący do świata, w którym najbardziej liczą się rzeczy, posiadanie dóbr materialnie cennych, będzie się bał, że może utracić to, co ma. Będzie też zazdrościł innym, że mają więcej. Czy można być szczęśliwym żyjąc w ciągłym strachu i odczuwając zazdrość?
- 4) Dobra w porządku „bardziej być”, a więc cnota, dobra moralne są istotnym warunkiem szczęścia. Mówi o tym równanie Sokratesa. Czy można być szczęśliwym, jeśli nie ma się radości czystego sumienia?

Zadanie dla ucznia

Spróbuj dopisać własny argument lub argumenty do tej listy, wczuwając się, wchodząc duchowo w świat wartości Sokratesa.

/Zb. Zd./

- 5) Dobra materialne nie pozwalają osiągnąć prawdziwego szczęścia. Z czasem te przedmioty przestają nas pociągać i sprawiają, że cały czas chcemy coraz więcej, przez tracą one swoją wartość /Zuzanna/.
- 6)

CO MOŻNA, A CZEGO NIE MOŻNA KUPIĆ ZA PIENIĄDZE?
/przykładowe odpowiedzi uczniów/

*Wszystko, co można nabyć za pieniądze,
wkrótce traci wartość, przestaje bawić, interesować*
/Zuzanna/

- lekarstwo, ale nie zdrowie,
- markowe ubranie, ale nie poczucie smaku,
- materiały, sprzęt, narzędzia, kurs rysunkowy, sztalugi, farby, pędzel, płótna, instrument muzyczny, ale nie talent, nie wenę twórczą /Wiktorja, Karolina/,
- obraz, dzieło sztuki, ale nie piękno /Mikołaj/,

- kosmetyki, ale nie urodę, młodość,
- towarzystwo, ale nie przyjaźń,
- działkę, ale nie miłość do natury,
- żarówkę, ale nie słońce,
- zwierzę, ale nie jego przywiązanie,
- prawnika, sędziego, ale nie sprawiedliwość /Patryk, Szymon/,
- buty do biegania, ale nie złoty medal w bieganiu, nie kondycję /Wiktorja, Agata/;
- prognozę pogody, ale nie piękną pogodę /Wiktorja/,
- można kupić książki lub zapłacić za szkołę, ale nie można kupić mądrości,
- można przekupić ludzi, ale nie można kupić przyjaciół /Małgorzata/,
- pamiętnik, pocztówkę, ale nie żywe wspomnienia /Karolina, Agata/,
- samochód, dobry film, ale nie radość z jazdy, z oglądania filmu /Szymon/,
- kurs językowy, ale nie znajomość języka /Agata/.

Zdanie dla ucznia

Czego jeszcze nie można kupić? Podaj własne przykłady.

TEMAT: GODNOŚĆ, HOSPICJUM, ŻYCIE

Motto lekcji²:

.....
.....

Pytania do przemyślenia, rozmowy, dyskusji:

1. Wyjaśnij pojęcia *hospicjum*, *opieka paliatywna*, *wolontariusz* /polecenie wykonaj pisemnie wpisując wyjaśnienia w wolne miejsca poniżej. Przeczytaj swoją odpowiedź na prośbę nauczyciela, porównaj je z wyjaśnieniami innych uczniów/.

- hospicjum –

- opieka paliatywna –

- wolontariusz -

2. Po co istnieje hospicjum (jaki jest cel lub cele tworzenia takiego miejsca)?
Jeśli nie hospicjum, to co?

-

-

-

3. Czego pacjent w okresie terminalnym (końcowej fazie życia) potrzebuje najbardziej?

4. Co wolontariusz może dać choremu?

5. Co bliskość chorego może dać wolontariuszowi?

6. *Godność, hospicjum, życie, śmierć, opieka, paliatywna, wolontariusz, być, mieć* – narysuj figurę złożoną z dziewięciu boków³ wyznaczonych przez wskazane pojęcia. W pole tej figury **wpisz własną refleksję** (lub podsumowanie, wniosek) inspirowaną:

² Myśli, z których jedna może być wybrana na motto lekcji, znajdują się pod pytaniem nr 7. Motto wpisz pod koniec lekcji. Możesz też sam zaproponować myśl pełniącą funkcję motto.

³ Może to być figura o dowolnym kształcie. Jej kształt może posiadać nadane przez Ciebie znaczenie, które możesz wyjaśnić w trakcie rozmowy prowadzonej na podstawie pytań.

- wymienionymi pojęciami,
- tematem lekcji,
- własnymi, przemyśleniami,
- rozmową w klasie.
- obejrzanym filmem⁴, prezentującym hospicjum od środka.

Uwaga: Możesz swoją figurę uzupełnić o dodatkowe boki i kąty, wykorzystując inne pojęcia, które w trakcie przebiegu lekcji uznasz za ważne i związane z jej tematem. Figurę możesz narysować na odwrotnej stronie kartki.

7. Moje pytanie do refleksji, rozmowy, dyskusji związane z tematem lekcji.

Motto lekcji – propozycje, spośród których uczeń może wybrać jedną myśl i wpisać ją pod tematem lekcji:

Dobrze jest żyć, ale jeszcze lepiej żyć dobrze /Sokrates/.

Od początku życia wiedziałam, że o wiele ważniejsze jest być dobrym niż mądrym [dobrze wykształconym] /Edyta Stein/.

Jeśli ktoś, tak jak ja, całe życie poświęcił na szukanie prawdy, w końcu dochodzi do wniosku, że powinien je raczej przeznaczyć na czynienie dobra /Henryk Bergson/.

Po co jest czas? Czas jest po to, abyśmy mieli kiedy kochać.

Filozofowie czasami się mylą, samarytanie nie mylą się nigdy.

Można też zaproponować własną myśl lub cytat i wpisać jako motto lekcji.

/Z. Z./

⁴ W trakcie lekcji warto obejrzeć krótki film „Modelarstwo moje hobby” - jest dostępny na <http://www.youtube.com/watch?v=EtUMIKLuX1I> – czas trwania 3:54. Jest to przejmujące świadectwo Marcina, podopiecznego hospicjum, który opowiada o swojej wielkiej pasji, która przemieniła jego życie.

I. GODNOŚĆ JAKO KATEGORIA ETYCZNA

II. CO JESZCZE WARTO WIEDZIEĆ O GODNOŚCI

Pytania

1. Czym jest godność? Dwa pojęcia godności.
2. Jakie jest źródło (racja) godności?
3. Dlaczego godność jest ważna?
4. Czy godność jest stopniowalna?
5. Czy godność można utracić/odzyskać?
6. Jeśli godność można utracić/odzyskać, to kto może odebrać lub przywrócić godność?
7. Jeśli godność jest utracalna, to co może człowieka pozbawić godności (jakie czyny są uznawane za hańbiące)?

Zaproponuj własne pytania związane z tematem godności, które mogą stać się przedmiotem dyskusji, debaty, rozmowy.

- 8.
- 9.
- 10.

ad 1. Czym jest godność?

W najogólniejszym sensie **godność to wartość osoby**. To coś, co sprawia, że **człowiek nie jest rzeczą, nie jest towarem**, który można wycenić, wymienić, sprzedać, zniszczyć. Mówimy, że człowiek **nie ma ceny, ma wartość**. A **wartość człowieka jest nazywana godnością**. Godność człowieka oznacza przede wszystkim, że nie może on być traktowany jako środek do celu, człowiek bowiem sam jest celem.

„Traktuj człowieka zawsze jako cel, nigdy jako środek”

/Immanuel Kant/

„Godność” jest jednak pojęciem wieloznacznym. Brak odpowiednich uściśleń może prowadzić do nieporozumień i jałowych sporów. Aby temu zapobiec lub ograniczyć taką możliwość, wyróżnić warto przynajmniej dwa podstawowe rozumienia interesującego nas tu pojęcia.

1) W pierwszym znaczeniu **godność** oznacza godność osobową, godność ludzką, godność człowieka. **Jest to „właściwość przysługująca każdemu bez wyjątku człowiekowi** z tytułu jego uprzywilejowanego miejsca w przyrodzie. Określa się ją mianem [godności] przyrodzonej lub człowieczeństwa. W ramach poszczególnych orientacji humanistycznych wskazuje się różne czynniki decydujące o bezwzględnej wartości każdego człowieka; wszystkie nurty humanistyczne [personalistyczne] przyjmują jednak **niestopniowalność człowieczeństwa (godności ludzkiej)**⁵. Znaczy to, iż **każdemu człowiekowi** – niezależnie od jego rasy, [płci], narodowości, wieku czy zasług – **przysługuje elementarny szacunek** i prawo do życia w ludzkich

⁵ Znaczy to, że nie można być bardziej lub mniej człowiekiem, człowiekiem się po prostu jest.

warunkach. Elementarny szacunek wymaga, aby nikogo nie poniżać, nie unicestwiać tkwiącego w nim człowieczeństwa nawet wówczas, gdy ktoś staje się pasożytem społecznym, [popołnia przestępstwo], ulega totalnej alienacji⁶, wynaturzeniu moralnemu itp.⁷.

2) W drugim znaczeniu **godność** to godność osobista. Jest to „**cecha osobowa**, która wyraża się w **poczuciu** własnej wartości [...] oraz oczekiwaniu z tego tytułu szacunku ze strony innych”⁸.

W obu znaczeniach **godność** oznacza **wartość przysługującą człowiekowi jako osobie, wartość osoby**. W pierwszym znaczeniu godność (ludzka, osobowa) jest wartością obiektywną, niezależną od kogoś lub od czegoś. Jest to godność, wartość niestopniowalna i nieutralna.

W drugim znaczeniu godność (osobista) jest wartością subiektywną, zależną od **poczucia** tej wartości. Jest to godność, wartość stopniowalna. Wartość tę można utracić, można ją komuś odebrać lub przyznać z powrotem. Tylko w tym drugim znaczeniu można też powiedzieć, że na godność trzeba sobie zasłużyć lub że można ją utracić, zachowując się niegodnie, hańbiąc.

Właściwą odpowiedzią na godność osoby zarówno w pierwszym, jak i drugim znaczeniu jest szacunek.

Ad. 2. Jakie jest źródło (racja) godności człowieka?

Przez **źródło lub rację godności** osobowej, ludzkiej, godności człowieka rozumiemy **czynnik, który sprawia, że godność jest** uznanym **faktem**; jest cechą, wartością, z którą należy się liczyć, którą należy cenić, przyjmować.

Teorii próbujących wyjaśnić pochodzenie godności jest bez liku. Ich wielość da się sprowadzić do dwóch głównych koncepcji. Są to:

I. Koncepcje naturalistyczne, i II. Koncepcja teistyczna.

Ad I. Koncepcje naturalistyczne - głoszą, że źródłem godności człowieka jest natura, naturalny porządek rzeczy, rozumne prawo natury lub prawo naturalne, które człowiek rozumem odkrywa, ale którego nie tworzy aktami swej woli. Występują one w dwóch odmianach:

I. 1. koncepcje woluntarystyczne⁹, I. 2. koncepcja racjonalistyczna.

Ad. I. 1. koncepcje woluntarystyczne. Mogą wskazywać jako źródło godności

- a) wolę indywidualną, lub
- b) wolę zbiorową, przybierającą formę umowy społecznej,
- c) bezosobową wolę wspólną wszystkim ludziom - koncepcja kantowska.

⁶ Alienacja – wyobcowanie, wyzbycie się, utrata pewnych cech istotnych dla bytu, statusu danej osoby lub uważanych przez nią za ważne.

⁷ „Słownik etyczny”, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin, 1990, s. 84.

⁸ Tamże, s. 85.

⁹ Woluntarystyczny – związany z wolą dotyczący woli, przymiotnik pochodzący od od łac. *voluntas* – wola.

Ad. a) koncepcja woluntarystyczna w pierwszej odmianie głosi, że źródłem godności człowieka jest indywidualna wola, postanowienie jednostki, która jest w państwie suwerenem¹⁰.

Ad. b) koncepcja woluntarystyczna w drugiej odmianie głosi, że źródłem godności człowieka jest ludzka umowa, zbiorowa wola, porozumienie.

W obu odmianach godność ludzka jest emanacją, przejawem, wyrazem ludzkiej woli.

Skoro źródłem godności według teorii woluntarystycznych jest ludzka wola, to również aktem ludzkiej woli przyznaną człowiekowi godność można odebrać (jest ona utracalna) lub ograniczyć (jest ona stopniowalna).

Koncepcji woluntarystycznej w odmianie a) i b) zarzuca się subiektywizm. Jeśli źródłem godności człowieka jest subiektywny akt woli indywidualnej lub zbiorowej, to człowiek łatwo może stać się zakładnikiem czyjejś arbitralnej woli, zachcianki, kaprysu. Jego godność wisi wtedy na włosku. Moja i Twoja godność jest wtedy na łasce i nielasce rządzących, silniejszych - tych, którzy mają władzę, pieniądze, media po swojej stronie.

W praktyce subiektywne, arbitralne traktowanie poddanych lub obywateli przybiera formy dyskryminacji, nierówności, niesprawiedliwości w stosunku do ludzi. Może to prowadzić do zaburzeń, buntu, aktów społecznego nieposłuszeństwa. Podział na uprzywilejowaną mniejszość i pokrzywdzoną większość stawał się często zarzewiem sporów, konfliktów, wojen.

Ad. c) Przedstawicielem koncepcji woluntarystycznej, unikającej zarzutu subiektywizmu, był filozof epoki niemieckiego oświecenia - Immanuel Kant (1720-1804). Sformułował on tak zwany imperatyw kategoryczny. W podstawowej i najbardziej rozpowszechnionej wersji głosił on, co następuje;

„Postępuj według takiej zasady, co do której mógłbyś chcieć, aby stała się prawem powszechnym”.

Ad. I. 2. koncepcja racjonalistyczna - prekursorami, tej koncepcji byli filozofowie ze szkoły stoików (III wiek p.n.e.). Miała ona swoich zwolenników wśród filozofów francuskiego oświecenia (wiek XVIII).

II. koncepcja teistyczna – głosi ona, że ostateczne źródło godności osobowej człowieka tkwi w Bogu. Człowiek jest obrazem Boga, „został stworzony na Jego obraz i podobieństwo” /Rdz, 1, 27/. Tylko człowieka chciał Bóg ze względu na niego samego. Człowiek jest koroną, szczytem stworzenia, stąd płynie jego wyjątkowa wartość. Koncepcje tę głoszą filozofowie i etycy tworzący ważny nurt współczesnej myśli filozoficznej, jakim jest personalizizm.

Ad. 3. Dlaczego godność jest ważna?

Można wskazać kilka powodów tej ważności. Dla przykładu wymieńmy trzy:

¹⁰ Suweren – władza najwyższa, niezależna od zewnętrznych czynników, organów. Suwerenem może być jednostka (np. tyran/despota, monarcha, prezydent), ciało zbiorowe (np. parlament, Rada Państwa) lub cały naród.

1. **Godność jest źródłem praw człowieka.** Międzynarodowe dokumenty, np. Deklaracja Praw Człowieka ONZ (1948), Międzynarodowe Pakty Praw Człowieka ONZ (1966), Europejska Konwencja Praw Człowieka (1953), wskazują na godność ludzką jako uzasadnienie tych praw, i na wartość, która zasługuje na szacunek i ochronę prawną. **Prawa człowieka są przejawem poszanowania godności ludzkiej.**

2. **Kto jest świadomy własnej godności i ma jej poczucie, ceni samego siebie.** Taki człowiek potrafi bronić swojej godności, nie daje się łatwo wykorzystać lub zmanipulować. Ludzi, którzy nie mają poczucia swej godności łatwo padają łupem tyranów, despotów, manipulatorów.

Poczucia godności można pozbawić człowieka, jakąś grupę społeczną lub cały naród. Odebranie narodowi poczucia godności i dumy staje się wstępem do pozbawienia go wolności, podporządkowania go interesom państw silniejszych, prowadzących politykę dominacji lub hegemonii. Mechanizmem wykorzystywanym często w tym procesie przez media głównego nurtu jest posługiwanie się tzw. pedagogiką wstydu. Przykłady wypowiedzi i haseł w duchu tej „antypedagogiki” są wyjątkowo liczne. A oto kilka niechlubnych przykładów tej retoryki:

„Patriotyzm jest jak rasizm”, „Polskość to nienormalność”, „Cała polska kultura XIX wieku zasługuje na wyrzucenie do kosza”, „Przyszedł czas, by powiedzieć Polakom, że muszą się wyrzec polskości”, „Gdyby mi dano sposób, wysadziłbym ten kraj w powietrze”, „Nieszczęsnych Polaków, umięających myśleć tylko polityczne, mam w d...”. „Polak musi być świnia, ponieważ Polakiem się urodził”. Starsze pokolenie Polaków pamięta jeszcze pogardliwe „polnische Schweine”, okupanta z okresu II wojny światowej. Porównanie do świń musi być dla Polaków szczególnie bolesne i upokarzające.

3. **Kto nie ma poczucia własnej godności, nie ceni sam siebie, nie będzie też cenił innych ludzi,** społeczeństw, narodów. Poczucie własnej wartości, szacunek dla samego siebie okazuje się ważnym warunkiem poszanowania innych osób. W ten sposób godność własna może odegrać ważną rolę jako jeden z czynników sprzyjających budowie społeczeństwa obywatelskiego.

4. **Kategoria godność ludzka jest ważna, ponieważ odwołując się do niej możemy dostrzec wyjątkową wartość każdej jednostki ludzkiej.** Godność jest jednocześnie mocną podstawą, racją uzasadniającą **potrzebę obrony autonomii (wolności) każdej osoby.**

Przeciwstawne koncepcje widzą w człowieku nie autonomiczny i wolny podmiot, ale bierny przedmiot oddziaływania mechanizmów, struktur, procesów (np. przyrodniczych, ekonomicznych, społecznych). Człowiek w tych ujęciach staje się tylko mało znaczącą częścią większej całości (przyrody, społeczeństwa, państwa, historii), elementem nadrzędnych struktur, przejawem działania konieczności przyrodniczych lub praw dziejowych. Na gruncie takich teorii życie i wolność, jednostki zawsze można poświęcić na rzecz interesów totalitarnego państwa i ideologicznie rozumianego dobra przyszłych pokoleń.

Zadania do wykonania

Wykonaj poniższe polecenia: punkty 1, 2, 4, 5 – dla wszystkich, punkty 3, 6, 7– dla chętnych.

Uwaga: Punkty 1 i 2 możesz wykonać w klasie.

1. Zastanów się, dlaczego jeszcze godność jest ważna? Zaproponuj własny argument uzasadniający ważność godności.

.....
.....
.....

2. Wykonaj punkt 7 (z części „Pytania”), podając trzy przykłady czynów, sytuacji, które mogą pozbawić człowieka poczucia godności własnej (osobistej) i szacunku innych (które mogą być uznane za hańbiące).

a)

b)

c)

3. Podaj przykład lub przykłady z mediów, które mogą wskazywać, jak działa indoktrynacja określana jako pedagogika wstydu. Ma on „wychowywać” odbiorców w poczuciu niskiej wartości własnej, deprecjonować¹¹ dorobek kulturowy własnego narodu, wdrażać do niskiej samooceny, wytwarzać kompleks niższości w stosunku do innych.

4. Poszukaj informacji o rotmistrzu Witoldzie Pileckim, o rodzinie Ulmów z Markowej, o Irenie Sendlerowej i sporządź notatkę o jednej z wybranych postaci, którą będziesz mógł przedstawić w klasie. Do jakich refleksji skłaniają Cię przykłady tych ludzi?

5. Ustal, kto jest autorem fragmentów wierszy i tekstów zacytowanych poniżej?

- „Nie możemy się skarżyć na nieurodzaj polskich wad narodowych. A jednak coś się nie zgadza w takim czarnym rachunku. Są bowiem w naszym charakterze narodowym cechy, które sprawiają, że jeśli cudzoziemiec zakocha się w Polsce, to najczęściej na moc i na zawsze. Wolno w tym widzieć zewnętrzny sprawdzian naszej narodowej wartości, ostateczne podsumowanie polskich cnót i wad”.

- „Pokochałem Polaków zanim jeszcze ich poznałem. Stało się tak dlatego, że wcześniej poznałem ich wrogów. Albowiem ilekroć spotykałem człowieka nikczemnego, małego, nienawidzącego wyższych wartości, zawsze okazywało się, że wygłaszał on ostre mowy przeciwko Polakom, przeciwko ich odwiecznemu awanturnictwu i skłonnościom do anarchii”.

- „Wiem, że nie ucisk i chciwe podboje,
Lecz wolność Ludów szła pod Twoim znakiem,

¹¹ Deprecjonować – obniżać wartość.

Że nie ma dziejów piękniejszych niż Twoje.
I większej chluby, niżli być Polakiem”.

6. Obejrzyj film „Niepokonani” Petera Weira. Napisz recenzję (nie twórz plagiatu) z tego filmu. Uwzględnij sens etyczny, wymowę moralną wątków, zdarzeń, postaci.

7. Obejrzyj film Agnieszki Holland „W ciemności”. Napisz recenzję (nie twórz plagiatu) z tego filmu. Do jakich refleksji etycznych skłaniają Cię historie ludzi przedstawione w filmie?

/Zb. Zd./

Pytania uczniów po lekturze tekstu

1. Jak zachować się (ocenić, skomentować) w sytuacji, gdy poczuciu godności przestępca towarzyszy z drugiej strony brak szacunku dla niego u ofiary przestępstwa? /Barbara/

2. Czy można mówić o uprzywilejowanym miejscu człowieka w przyrodzie? /Marysia/

3. Czy powinno się mówić o istnieniu hierarchii (różnych stopni) bytów w przyrodzie?

Moim zdaniem tak. A oto możliwe uzasadnienia odpowiedzi twierdzącej.

1. Po pierwsze: hierarchizacja bytów, istot, wartości pozwala nam rzeczywistość uporządkować i zrozumieć. Dzięki porządkowi świat staje się dla nas zrozumiały, daje się „oswoić” rozumem. W takim świecie możemy czuć się bezpiecznie.

2. Po drugie: w świecie zhierarchizowanych wartości możemy dokonywać racjonalnych, uzasadnionych wyborów. Bez hierarchii bytów, celów wartości człowiek nie wie, co wybrać, gubi się głupieje.

3. Świat bez porządku, bez hierarchii byłby światem chaosu i bezsensu. W takim świecie nie dałoby się żyć.

/Zb. Zd./

4. Miejsce na Twoje pytanie

.....

Zapraszamy do stawiania dalszych pytań, do odpowiedzi i do dyskusji nawiązującej do poruszonych zagadnień związanych z pojęciem godności.

[O GODNOŚCI¹²]

Pojęcie godności stanowi współcześnie najistotniejsze źródło normatywnych ustaleń w kwestii praw i obowiązków człowieka. Szacunek i ochrona godności człowieka stanowią integralny postulat najistotniejszych aktów prawnych, którymi związana jest Rzeczpospolita Polska, jak i zdecydowana większość państw Europy i całego świata. Konstytucja RP oraz wielu innych państw, Traktat o UE i Traktat Lizboński, jak również Powszechna Deklaracja Praw Człowieka ONZ traktują o godności w swych preambułach i najważniejszych artykułach dotyczących praw osoby ludzkiej. Świadczy to o tym, że współczesny świat postrzega pojęcie godności jako fundamentalną i uniwersalną miarę prawowitości w relacjach międzyludzkich międzynarodowych. Pojęcie godności stanowi przedmiot wielowiekowej refleksji filozoficznej, która ukształtowała jego współczesne odcienie znaczeniowe.

Źródłowo pojęcie to wywodzi się z filozofii stoickiej, podkreślającej wartość ludzkiej autonomii, z chrześcijańskiej koncepcji stworzenia człowieka na boski obraz i podobieństwo, jak również z renesansowej wiary w niezdeterminowaną naturę człowieka, z czego wypływa jego wolność do samodzielnego kształtowania własnej tożsamości w kosmicznym porządku bytów [Pico della Mirandola].

Współczesne, uniwersalne i świeckie rozumienie godności człowieka jako osoby ukształtowało się w wyniku refleksji nad **filozofią Immanuela Kanta, dla którego źródło godności stanowiła wolność człowieka wynikająca z jego przynależności do porządku moralnego.** Z wolności tej wywiódł Kant przyrodzone uprawnienia, które miały podlegać ochronie zewnętrznej państwa, gwarantującego przestrzeń do moralnego wzrostu osoby ludzkiej. W wyniku tego długotrwałego historycznego procesu, we współczesnym rozumieniu pojęcia godności mamy do czynienia z wieloma elementami, odnoszącymi się do cielesno-duchowej integralności i tożsamości osoby ludzkiej. Istnienie prawnych zapisów dotyczących ochrony godności człowieka pociąga za sobą potrzebę wprowadzenia do systemu prawnego norm, nieodzownych z punktu widzenia możliwości i konieczności realizacji wskazanego wyżej pojęcia godności.

Z uwagi jednak na **nieostrość i kontrowersje** dotyczące wyczerpującej interpretacji zapisów prawnych, jak również ze względu na wagę, jaką przypisuje się ochronie godności w tych aktach prawnych, konieczna staje się pogłębiona refleksja nad współczesnym, szczegółowym określeniem znaczenia tego pojęcia. Staje się to szczególnie ważne w obliczu wielu nowych zagadnień, jak chociażby tych, które są związane ze statusem prawnym ludzkiego embrionu i komórek macierzystych, z dopuszczalnością środków nadzwyczajnych w zwalczaniu terroryzmu, z kwestią kary śmierci, czy z moralną oceną interwencji humanitarnych, jak również z wieloma innymi, podobnie ważnymi i kontrowersyjnymi kwestiami.

W kontekście powyższych rozważań na uwagę zasługuje fakt, że wobec pogłębionej refleksji oraz licznych i drobiazgowych dyskusji wokół pojęcia godności podejmowanych w innych miejscach świata (szczególnie zaś w Niemczech), uderzający jest deficyt podobnych debat i rozważań prawno-konstytucyjnych czy filozoficzno-prawnych na gruncie polskim [...].

prof. Andrzej Kaniowski, prof. Marek Zirk – Sadowisk

¹² Tekst jest fragmentem zaproszenia na międzynarodową konferencję poświęconą godności człowieka, zorganizowaną w marcu 2012 roku w Uniwersytecie Łódzkim.

KILKA MYŚLI O EUTANAZJI

„Śmierci pragną ci, którzy nie mają przy sobie bliskich - ci, których nikt nie kocha”.
/Marek Kotański, założyciel „Monaru”/

„Intensywna ludzka troska zazwyczaj zapobiega pragnieniu popełnienia samobójstwa [i eutanazji]: świadomość, że jest ktoś, komu zależy, bym nadal istniał. /.../. Oferta pomocy w samobójstwie [i eutanazji] byłaby najbardziej haniebnym sposobem uniknięcia solidarności z najsłabszymi, jaką może wymyślić społeczeństwo - najbardziej haniebnym i najtańszym”.
/Robert Spaeman¹³/

W świetle przedstawionych cytatów **spór o eutanazję** jawi się nie jako spór o prawo do śmierci. Nie jest to spór o wolność, o prawo do samostanowienia. **Jest to przede wszystkim spór o miłość**. Kto wyraża pragnienie eutanazji, tak naprawdę pragnie miłości, opieki, której brak boleśnie odczuwa. **Legalizacja eutanazji byłaby triumfem cywilizacji życia, a porażką cywilizacji miłości**. Czy chcielibyśmy żyć w świecie bez cierpienia, ale też bez miłości? Czy życie bez dawania i przyjmowania miłości ofiarnej, bezinteresownej, opiekuńczej byłoby jeszcze coś warte?

Zbyt łatwo zapominamy, że życzenie eutanazji ma drugie dno, ukryty sens. **Za pozorną prośbą o eutanazję kryje się najczęściej rzeczywiste wołanie o pomoc**, o znieczulenie (złagodzenie) bólu, ale też ostatecznie o akceptację, o szacunek, **o miłość** w chorobie, w końcowej fazie życia.

Czy prawo do eutanazji na życzenie jest manifestacją, przejawem, wyrazem ludzkiej wolności? Można na to odpowiedzieć innym pytaniem: **czy wolność jest dla człowieka, czy człowiek jest dla wolności?** Jeśli wolność jest ważniejsza niż życie, niż człowiek, to człowiek wtedy nie jest już wolny – staje się niewolnikiem, zakładnikiem, środkiem do realizacji idei wolności. Człowiek staje się środkiem do celu, którym jest urzeczywistnienie nieograniczonej wolności.

Ale wolność nie jest wartością najwyższą, nadrzędną. Taką wartością jest miłość do osoby i sama ta osoba. Afirmacja, akceptacja osoby, szacunek do niej w każdym stanie i każdej fazie jej życia jest miarą, sprawdzianem tej miłości. Mądra miłość i szacunek dla osoby nie pozwala jej zniszczyć, unicestwić.

Kto kocha, nie będzie traktował człowieka jako środek do realizacji abstrakcyjnej idei wolności. Takie traktowanie nie jest godne człowieka. Dlatego ci, którzy mówią, że eutanazja umożliwia „godną śmierć”, nie mają racji. Człowiek umiera godnie zawsze, po prostu dlatego, że 1) jest człowiekiem, jest osobą i z tej racji ma niezbywalną godność ludzką, i 2) dlatego, że zasługuje na naszą miłość z racji bycia osobą, z racji swej ludzkiej natury.

Samo umożliwienie eutanazji z godną śmiercią nie ma nic wspólnego.

„W naszej sytuacji historycznej odpowiedzią, która respektuje ludzką godność, nie jest ruch na rzecz eutanazji, lecz ruch hospicyjny” /Robert Spaeman¹⁴/.

Życie jest podstawowym warunkiem skorzystania z wolności. Żeby być wolnym trzeba żyć. Życie jest pierwszym i podstawowym warunkiem korzystania z wolności. Jeśli niszczyć życie, niszczyć ten warunek i samą wolność. Czy zniszczenie samej wolności można jeszcze nazwać wolnością? Jest to jakieś nadużycie, wypaczenie, degeneracja wolności. Taka „wolność” jest wolnością samobójczą, chorą - śmiertelnie chorą. Można o takiej „wolności”,

¹³ Cytat za R. Spaeman *Śmierć, samobójstwo, eutanazja*, w: „Ethos”, 1999, nr 3(47), s. 109 -110.

¹⁴ Tamże, s. 113.

która wybiera eutanazję, powiedzieć, że jest to „choroba na śmierć”. Ostatnie stadium raka, który toczy naszą cywilizację i kulturę.

[Czasem] „...życie rzeczywiście może stać się nie do zniesienia. [Jednak] Fikcyjne założenie, autonomicznej [wolnej] decyzji w sytuacji skrajnej słabości jest cyniczne...”.

/Robert Spaeman¹⁵/

Czy możemy przyjmować za miarodajną, wiążącą prośbę o eutanazję wyrażoną w stanie, gdy możliwość swobodnego podejmowania decyzji jest poważnie ograniczona bólem, chorobą, lękiem? Czy można wtedy mówić o rzeczywistej wolności, samostanowieniu?

„Prawo do dobrowolnego odejścia, do eutanazji z czasem staje się obowiązkiem skorzystania z eutanazji. Chory czuje się zmuszony odejść. Wydaje mu się, że powinien skorzystać z eutanazji, by nie być obciążeniem dla swojej rodziny.

To, co miało być wyrazem wolności (dobrowolna eutanazja), staje się „moralnym” obowiązkiem, przymusem, zaprzeczeniem wolności” /z filmu „Śmierć na życzenie”/.

„Eutanazja dobrowolna nieuchronnie prowadzi do eutanazji niedobrowolnej, przymusowej. Dlaczego legalizacja eutanazji dobrowolnej prowadzi do akceptacji eutanazji niedobrowolnej, bez zgody pacjenta?

Jeśli eutanazję uważa się za dobrodziejstwo dla chorego, to tym bardziej uważa się, że oddaje się choremu przysługę, pozbawiając go życia w akcie eutanazji, jeśli skutek swego stanu zdrowia (np. powodu demencji, choroby Alzheimera) nie mógł on wyrazić, wysłowić takiej prośby¹⁶”.

/Ryszard Fenigsen, polski kardiochirurg, przez wiele lat pracujący w Holandii, autor książki „Eutanazja – śmierć z wyboru?”/

Spółeczeństwo oswojone z eutanazją dobrowolną łatwo zgodzi się na eutanazję niedobrowolną. Tak już jest w Holandii. Zwolenników eutanazji niedobrowolnej jest tam nawet więcej niż zwolenników eutanazji za zgodą pacjenta.

/z filmu „Śmierć na życzenie” oraz książki „Eutanazja – śmierć z wyboru?”/

90% próśb o eutanazję ma za przyczynę lęk. Przyczyną nie jest ból, cierpienie, ale sam lęk przed bólem, cierpieniem. Jednak medycyna paliatywna potrafi dziś zlikwidować lub co najmniej złagodzić ból i cierpienie chorego w każdym przypadku.

/prof. T. Żylicz, polski założyciel pierwszego hospicjum w Holandii, wypowiedź z filmu „Śmierć na życzenie”/

„Eutanazja to pomoc ludziom w cierpieniach” /Jerzy Owskiak, 2013/.

Stosując eutanazję nie pomagamy w cierpieniach. Likwidujemy samego cierpiącego. A to nie to samo.

„Zmuszenie do życia ludzi, którzy potwornie cierpią lub po prostu nie chcą żyć, jest barbarzyństwem” /Magdalena Środa, etyk z UW/.

To ja już wolę zostać „barbarzyńcą” niż postępowym, wrażliwym humanistą w stylu Magdaleny Środy. Widoczne są dwie etyki: etyka i „etyka inaczej”.

¹⁵ Tamże, s. 110.

¹⁶ Zwróćmy uwagę na fakt, że w takiej sytuacji z góry zakłada się, że pacjent, gdyby był świadomy, na pewno sam poprosiłby o eutanazję. Ale skąd ta pewność?

„Nikt nie ma prawa narzucać umierającym i śmiertelnie chorym obowiązku znoszenia cierpień” /Dick Marty, szwajcarski liberal/. „Nie można zmuszać człowieka, by cierpiał”.

Nikt nie zmusza człowieka, by cierpiał. Cierpienie trzeba łagodzić wszelkimi dostępnymi środkami. Ale czy można usuwać chorobę przez usuwanie chorego ze świata żywych? A tym w istocie jest eutanazja.

My nie narzucamy cierpienia, pokazujemy tylko inną perspektywę, inną możliwość, inne wyjścia:

- łagodzenie bólu dostępnymi środkami,
- hospicjum zamiast eutanazji,
- miłość zamiast kultu przyjemności,
- cywilizację życia i miłości zamiast cywilizacji egoizmu i śmierci.

„Gdy jesteśmy bezsilni wobec cierpienia, zawsze pozostaje nam jeszcze zdolność kochania. Dzięki chorobie córki odkryłam, że istnieje lekarstwo na udękę ponad ludzkie siły. Jest nim miłość” /Anne-Dauphine Julliard, autorka książki „Ślady małych stóp na piasku”, w której opisuje zmagania swoje i męża z ciężką chorobą genetyczną córki/.

„Lekarz, który zaczął stosować eutanazję, zatrzymuje się w rozwoju. Nie rozwija się naukowo. Jeśli napotka jakiś problem medyczny, nie wie jak go rozwiązać. Mówi tylko *Ja w takim przypadku zawsze stosowałem eutanazję*”.

/prof. T. Żylicz, wypowiedź z filmu „Śmierć na życzenie”/.

Legalizacja eutanazji prowadzi do zasadniczej zmiany roli lekarza. Lekarz zamiast leczyć, zaczyna decydować, czy życie pacjenta jest jeszcze „godne”, czy spełnia ustalone subiektywnie, arbitralnie „standardy jakości życia”. Taki **lekarz staje się właściwie selekcyjnerem. Taka selekcja jest w istocie dyskryminacją, dzieleniem ludzi na lepszych i gorszych**. Czy oni tego nie widzą? Czy zwolennicy eutanazji chcieliby rzeczywiście takiej zmiany roli lekarza?

Lekarz akceptujący i stosujący eutanazję szybko uzyskuje nową „specjalizację” - zostaje specjalistą od oceniania jakości i komfortu życia. Zamiast służyć życiu, ratować życie, swoją wiedzę wykorzystuje do zabijania swoich pacjentów. To musi doprowadzić do istotnej, jakościowej zmiany w kulturze. Jaki może być ten świat nowej kultury i nowej medycyny? **Byłby to prawdopodobnie świat bez cierpień, ale i bez miłości**. Ryzyko, że ten „nowy, wspaniały świat” byłby gorszy niż ten, w którym teraz żyjemy, jest zbyt duże.

Próby legalizacji eutanazji są praktyczną konsekwencją wcześniejszej legalizacji aborcji. Jeśli zanika naturalna wrażliwość na wartość ludzkiego życia, zwłaszcza w fazie prenatalnej (przedurodzeniowej), trzeba się liczyć z tym, że szybko spadnie też jego wartość w stanie choroby lub w jego fazie ostatniej, w okresie terminalnym.

„Jeśli samobójstwo [lub eutanazja] jest dozwolone, wszystko jest dozwolone”.

/Ludwik Wittgenstein¹⁷/

„Każda ludzka istota, jakkolwiek niedojrzała i niedoskonała, jest istotą godną szacunku” /E. E. Harris¹⁸/.

/Wybór myśli i komentarz: Zbigniew Zdunowski

¹⁷ Cytat za R. Spaeman, dz. cyt. s. 108.

¹⁸ E. E. Harris *Respect for person*, cytat za: I. Lazari-Pawłowska *Kręgi ludzkiej wspólnoty*.

MYŚLI I UWAGI UCZNIÓW

A. „Nie przemawia do mnie argument o potrzebie skracania ludzkiego cierpienia. Jest ono wpisane w nasze życie i uważam, że jeżeli zostało nam dane, to powinniśmy je przyjąć i doświadczyć. Eutanazja dokonuje swoistej klasyfikacji, segregacji ludzi: na tych zdrowych i silnych, którzy mają prawo żyć, i na nieuleczalnie chorych, niepełnosprawnych, starszych, którzy według zwolenników eutanazji są w społeczeństwie bezużyteczni, bo [według nich] nic nie są w stanie mu dać.

Przez akceptację eutanazji medycyna może szybko zapomnieć o tym, co jest jej celem – przede wszystkim ratować życie” /Maria, IV LO/.

B. „Czy eutanazja jest dobra czy zła? Nie wiem, zależy jak się patrzy na ten problem. Z jednej strony eutanazja to zabicie człowieka, czyli jest to czyn niemoralny, nawet jeśli o to ktoś prosi. Z drugiej strony jest to dobre, ze względu na to, że eutanazja daje możliwość zaoszczędzenia cierpienia osobie, która umiera z powodu śmiertelnej choroby.

Jednakże po zalegalizowaniu eutanazji mogą wystąpić liczne przestępstwa [nadużycia] związane z uśmiercaniem ludzi niewygodnych - dla własnych, egoistycznych powodów /.../.

Gdybym sam znalazł się w sytuacji, w której bym cierpiał, chciałbym mieć możliwość skrócenia sobie męki” /Ryszard, I LO/.

Zadanie dla ucznia (dla chętnych):

Napisz krótki, kilkudzaniowy komentarz wypowiedzi A. i/lub B., np. w formie listu do uczennicy lub listu do ucznia. Przedstaw w nim swoje przemyślenia związane z filmem „Eutanazja – śmierć z wyboru?” i tematem, omawianym na minionych lekcjach. W komentarzu możesz odwoływać się do myśli zawartych w otrzymanych na lekcji tekstach oraz do głosów swoich kolegów i koleżanek.

Mój list/komentarz do wypowiedzi A. Mój list/komentarz do wypowiedzi B.

ZAŁĄCZNIKI

I. CELE EDUKACYJNE lekcji o godności i hospicjum

1. Cele kształcenia. W zakresie *wiedomości* uczniów:

- rozumie pojęcie godności człowieka i świadomie się nim posługuje w różnych kontekstach i sytuacjach,
- odróżnia pojęcie godności osoby (osobowej, ludzkiej) i godności osobistej,
- potrafi wskazać uzasadnienia filozoficzne (antropologiczne, aksjologiczne) odwołujące się do różnych historycznych koncepcji człowieka i wartości.

W zakresie *umiejętności* uczniów:

- rozwija umiejętność przedstawiania i uzasadniania przekonań związanych z tematyką godności człowieka i problematyką hospicyjną,
- odróżnia dwa style życia; „bardziej być” i „więcej mieć”,
- doskonalą umiejętność pracy w grupie.

2. Cele wychowania. W zakresie *kształtowania postaw* uczniów:

- odkrywa potrzebę samopoznania i samorozwoju,
- odkrywa wartość empatii i potrzebę pomagania innym,
- kształtuje w sobie i innych postawę szacunku i odpowiedzialności za życie.

II. Link

Oto link do Łódzkiego Hospicjum dla Dzieci:

<http://www.hospicjumdladzieci.org/>

III. Pożyteczne lektury i filmy

Lektury:

1. *Wolontariat w szkole*, M. Misztela, Warszawa, 2007.
2. *Jak rozmawiać z uczniami o końcu życia i wolontariacie hospicyjnym*, red. J. Binnebesel, A. Janowicz, P. Krakowiak, Gdańsk, 2009.

Filmy DVD:

1. *Hospicjum to też życie.*
2. *Hospicjum widziane od środka.*

Książki i filmy można zamawiać w:

Fundacja Hospicyjna,

80-208 Gdańsk, ul. Chodowieckiego 10.

tel/fax (o58) 345 90 60

e-mail; fundacja@hospicja.pl

www.hospicja.pl